

Диво (стисло)

Павло Загребельний

1965 рік, Провесінь, Надмор'я

Борис Отава — професор і доктор історичних наук, відпочиває в санаторії. Там він познайомився з інжерером, поетом, лікарем. Щодня вони зустрічалися в кафе "Ореанда" щоб поспілкуватися, іноді просто помовчати і випити кави. Одного разу Отава познайомився там з московською художницею Таєю "Була вона ще зовсім молода, висока, міцно, але приємно збудована, мала лукаво вигнуті уста і різнобарвні очі, стриглася під хлопця, носила завжди обтіслі светри і туристські штани з еластичу".

Спочатку він був абсолютно байдужим до художниці, танців, знайомств, любовних розваг. Але перед від'їздом, коли він йшов з кафе в санаторій, його наздогнала Тая і попросила, щоб він повернувся в "Ореанду". Він відмовився і вони разом пішли в санаторій. Тоді він зрозумів, що ця художниця зовсім не схожа на інших жінок, вона вміла "читати" його думки, вгадувати бажання, вона назавжди зламала його характер одним тільки вчинком.

Рік 992, Великий сонцестій, Пуща

Того дня народився Сивоок. Жив він з дідом Родимом, який завжди мовчав і "ліпив свої посудини", іноді статуетки давніх слов'янських богів. До них приїжджали купці, які купували богів і посуд. Так і жили вони. Сивоок допомагав дідові, а він навчав його всьому, що знав.

Одного дня до їхньої хижини прийшов чоловік зі срібним хрестом на шиї. Він хотів щоб дід Родим прийняв християнську віру, а статуетки богів знищив. Дід хотів їх захистити, і його вбили. Сивоок втік.

Він довго блукав у пущі, а потім вирішив піти до Ситника — медовара, який часто заходив до них. Там він познайомився з його донькою — Величкою, в яку згодом закохався. Він пообіцяв принести для неї з пущі синю квітку. Тож він втік знову в пущу, де познайомився з Лучуком, який стріляв з лука, але він знову вирішив повернутися в неволю до Ситника, щоб принести Величці квітку. Ситник і його слуга побили хлопця, а квітку затоптали, але він і цього разу втік у пущу. Там його чекав Лучук, щоб Сивоок показав йому тура, якого він поранив.

1941 рік, Осінь, Київ

У Київ прийшли фашистські окупанти. Усі, хто не встигли евакуюватися потрапили у концентраційний табір. Серед них був і професор Гордій Отава, якого розшукував штурмбанфюрер Адальберт Шнурре — професор, колишній колега Отави. Ніхто з полонених не виказав професора, але він сам викрив себе, коли побачив свого сина Бориса.

Рік 1004, Весна, Київ

Сивоок із Лучуком прийшли в Київ. Вони були вражені неймовірною красою міста, а найбільше їх увагу привернула Церква Богородиці. Сивоок навіть навчився

хреститися щоб туди потрапити. Там він побачив усі барви, вичаровані колись дідом Родимом. Вони познайомився із хмизоносцем, купцем Какорою. Какора приголомшений небаченою силою і вправністю хлопців взяв їх до себе сторожами.

1941 рік, Осінь, Київ

Професор Шнурре сказав, що хоче допомогти Отаві, він привіз його додому. Двері відчинила баба Галя, яка благала його втікати з міста, але тепер він не може цього зробити.

Під час евакуації Гордій потрапив у число "нетранспортабельних" учених. І тому він залишився рятувати свою унікальну колекцію староруських ікон а також Софію Київську. Для цього йому потрібно було багато піску. Він шукав місце щоб хоча б сина рятувати, але те місце зайняв Бузина, якого Отава зненавидів ще три роки тому. Це сталося тоді, як його колега професор Паливода підготував до видання альбом з софіївськими і михайлівськими мозаїками. Але Паливоду оголосили ворогом народу і альбом не могли видати, адже в передмові була написана його фамілія. Отаві запропонували написати свою фамілію, але він відмовився. Тоді Бузина повідомив, що йому теж запропонували написати свою фамілію, і він погодився.

Тепер він схаменувся, зрозумів, що таке війна. Професор поїхав у Васильків до сестри його колишньої дружини для того, щоб сховати там Бориса, але було занадто пізно. Їх впіймали фашисти. Борис втік, а батько потрапив у полон.

У вікні Отава побачив сина і подав знак, щоб той ішов до нього, що небезпеки немає. Але виявилось, що це була пастка, Бориса впіймали есесівці. Отава в розпачі побіг до професора Шнурре і благав, щоб той допоміг визволити сина. Шнурре допоміг.

Рік 1004, Літо, Радогость

Какора забрав з собою Лучука й Сивоока. Йшли вони лісом. Хлопці знову планували втечу, але випадково почули, що перший поплічник купця Джурило замислив тяжку зраду. Вони вирішили зіпсувати їхні плани і сказати про це Какорі. Купець сплутав Лучука з Джурилом і вбив його. Так Сивоок втратив ще одну найдорожчу йому в світі людину. Він змушений був далі йти з купцем.

Прийшли вони в місто Радогость, яке так сподобалось Сивоокові, що він захотів залишитись. Там він побачив статуї богів такі, як колись робив дід Родим і споруду у вигляді писанки (житло богів). Він познайомився з тіткою Звениславою, яка навчила його "пізнавати не тільки поверхню, але й душу барв". Тепер він знав, що барви, як люди, мають різні емоції — це не просто кольори. Сподобалась йому там найгарніша дівчина в місті — Ягода, але він все ж не зміг забути Величку.

Одного дня в Радогость прийшла дружина Володимира Великого з Какорою. Вони вимагали щоб усі прийняли християнство, але жителі міста не скорилися і за це дружинники спалили Радогость, а на місці, де стояв храм язичницьких богів збудували церкву. Сивоок потрапив у полон.

1941 рік, Осінь, Київ

Два дні відпочивав професор Отава у своєму будинку. Потім його забрали в гестапо на допит і примушували підписати, що він залишився в Києві щоб вести підригну

роботу проти німців. Знову втрутився штурмбанфюрер Шнурре і його відпустили.

Він запропонував зустрітися в Софії Київській і обговорити його подальшу професорську діяльність. Отава прекрасно розумів, що Шнурре не просто так йому допомагає і передчував, що довго він не протримається. Він дуже хотів, щоб його справу продовжили, тому почав розповідати Борисові про Сивоока.

Рік 1015, Передзимок, Новгород

У Новгороді з матір'ю Рогнідою жив син великого князя Володимира — Ярослав. Від народження він мав вивихнуті ноги і не міг ходити. Вилікував його і поставив на ноги пестун Будий. З чотирьох років навчався грамоти, а згодом усвідомив, що він найрозумніший в сім'ї, навіть розумніший за батька. З того моменту він уперше подумав, що згодом повинен панувати в цій великій землі.

Спочатку Ярослав князував у Ростово-Суздальській землі, але коли Володимир побачив його успіхи, нарік його князем Новгородським після смерті Вишеслава. Він сподівався, що Добрині не поступляться своєю владою і вб'ють його так, як вбили Вишеслава. Посадник Коснятин підбурив молодого князя готуватися йти в похід проти батька.

Якось у лісі він побачив дівчину Забаву. Ярослав відразу закохався в її незвичайну свіжість, незайманість, чистоту.

Рік 1014, Літо, Болгарське царство

У Какори Сивоок зазнав страшенних мук і, нарешті, йому вдалося втекти. Він потрапив Болгарське царство, де пішов у монастир і прийняв хрещення, навчився оздоблювати книги і писати ікони. Тепер його звали Божидар.

На той час Болгарське царство воювало з Візантією. Війна розпочалася через те, що ромейські імператори пообіцяли віддати заміж свою сестру Анну за Івана-Владислава — сина Аарона Мокрого (болгарський цар), а насправді віддали її заміж за Володимира Великого.

Через чотири роки Василій Другий прийшов з військом у Средець. Жителі на чолі з братом Аарона Самуїлом вчинили найзапекліший опір. Аарон зрадив Самуїла і втік. Сивоок разом з іншими ченцями вирушили на допомогу болгарському цареві, але було занадто пізно. Болгари програли. Сивоок потрапив у полон. Тисячу полонених повезли в Константинополь.

Рік 1014, Літо, Болгарське царство

У Какори Сивоок зазнав страшенних мук і, нарешті, йому вдалося втекти. Він потрапив Болгарське царство, де пішов у монастир і прийняв хрещення, навчився оздоблювати книги і писати ікони. Тепер його звали Божидар.

На той час Болгарське царство воювало з Візантією. Війна розпочалася через те, що ромейські імператори пообіцяли віддати заміж свою сестру Анну за Івана-Владислава — сина Аарона Мокрого (болгарський цар), а насправді віддали її заміж за Володимира Великого.

Через чотири роки Василій Другий прийшов з військом у Средець. Жителі на чолі з братом Аарона Самуїлом вчинили найзапекліший опір. Аарон зрадив Самуїла і втік.

Сивоок разом з іншими ченцями вирушили на допомогу болгарському цареві, але було занадто пізно. Болгари програли. Сивоок потрапив у полон. Тисячу полонених повезли в Константинополь.

Рік 1014, Осінь, Константинополь

По дорозі до Константинополя Сивоок розповідав полоненим про місто, ярмарок, коней. Він знав, що там осліплять, але нікому про це не казав. Коли вони прибули на місце, їх розділили на десятки і вже почали виконувати наказ. Сивоок міг врятуватися, адже він не болгарин. Кат вже наближався до його очей і раптом впав на землю. Люди подумали, що це знак і просили помилувати Сивоока "Білого болгарина". В останній момент імператор змилювався над ним.

Його взяли конюхом в імператорську конюшню, але коні не переносили його. Тож його відпустили. Він познайомився з майстром Агапітом, який запропонував йому стати його учнем чи антропосом і познайомив з Міщилом — земляком Сивоока. Агапіт викупив його в імператора і навчив оздоблювати храми.

1942 рік, Зима, Київ

Гордій Отава тепер точно знав, що добровільно він більше нікуди не піде. І штурмбанфюрер Шнурре теж розумів, що в Софію сам він не прийде, тому сам пішов до Отави і розкрив свої справжні наміри. Він повинен був грабувати храми, музеї, вивозити всі цінності в Німеччину, а Отава йому потрібний для того, щоб він показав йому унікальні фрески в Софії Київській. Гордій не міг цього зробити.

Кума баби Галі з Літок розповіла, що радянські війська розбили фашистів під Москвою. Гордій попросив, щоб кума з Літок гляділа Бориса, якщо з ним щось станеться.

Професор Отава сказав, що погодиться на пропозицію Шнурре, якщо огляне Софію і переконається, що їй не завдано ніякої шкоди. Професор погодився, адже це був єдиний вихід хоч якось спробувати вберегти храм, працювати він повинен був з німецькими реставраторами.

Рік 1015, Середліття, Новгород

Ярослав готувався до війни, шукав прибічників, але він не міг не думати про Забаву. Він хотів привезти її до себе в палац, але горда дівчина не захотіла бути підложницею. Тоді князь наказав збудувати для неї дворище і церкву в далеких пущах. Вона погодилась там жити за умови, що буде вільною. Ярослав дав їй нове ім'я — Шуйця.

Князь Ярослав вирішив набрати в свою дружину варягів, і, щоб вони йому довіряли, поважали його одружився з варязькою царівною Інгігердою "висока, русява, чистолиця, одягнена в довгі дорогі шати... мала очі пронизливо-прозорі, мов холодна зимова вода", яку він називав Іриною.

Він писав листи братам і просив підтримки. В Новгород до нього приїхав молодий князь Гліб, щоб відмовити його від походу і помиритися з батьком, але Ярослав сказав, що вже занадто пізно.

Тим часом у Києві, не залишивши заповіту, помирає великий князь Володимир. З

цього моменту розгорнулась жорстока боротьба за київський престол. Князів Бориса і Гліба підступно вбили, тому що їм Володимир довіряв найбільше. Тепер Ярослав змагався за трон з братом Мстиславом. Він поїхав до Києва, а Коснятина проголосив князем у Новгороді.

1966 рік, Весна, Київ

Борис прогулювався з Таєю по Дніпровському спуску. Його переслідували видіння батькової смерті: залиті кров'ю плити собору. Це найжахливіший спогад, який залишила в його душі війна. Навіть коли біля нього була Тая, він не міг почуватися щасливим.

Він розповідав їй цікаві факти з історії під час прогулянки, потім вони відвідали кінотеатр і Борис запросив її піти до кринички з цілющою водою. Колись він вже ходив туди на побачення зі студенткою, яка вивчала точні науки. Тоді вона втекла від нього. Втекла і Тая, але Борис наздогнав її і вони знову кудись пішли.

Він розповідав їй про батька, як відчайдушно він намагався врятувати Софію Київську. Шнурре вже поводився з ним так, як повинен це робити фашист. Хоч професор Отава і був удома, але жив як у в'язниці. Працював у соборі дуже повільно або ж намагався взагалі навмисно нічого не робити. Якось до професора в квартиру прийшов той самий Бузина, який евакуювався. Як виявилось, він співпрацював з німцями і віддав їм сейф зі старовинними пергаменами.

Гордій вмовив Бориса втікати з Києва. Йому вдалося втекти і знайти куму баби Галі в Літках. Там він знайшов чоловіка, який погодився допомогти його батькові, і вони негайно поїхали до собору. На його очах Оссендорфер вбив батька.

Борис нещодавно дізнався, що в Німеччині з'явилася публікація про Софію. Оссендорфер, автор публікації на документи, які колись знайшов професор Гордій Отава. Борис запропонував Таї поїхати з ним до Німеччини.

Рік 1026, Літо, Константинополь

Сивоок навчався в Агапіта, знайшов нового товариша — грека Гієрона. Він навчився писати фрески, викладати мозаїку і став найдосконалішим умільцем, та він все одно залишився русичем і не хотів дотримуватися ніяких правил. Одного разу Сивоок дуже розгнівив Агапіта, і той відправив його на острів Пелагос. Там він будував храм.

В своїх мандрах він натрапив на бідну дівчину-сироту. Вона не вміла говорити, лише глибоко зітхала й тихо промовляла єдине слово: "Іс-са". Щодня він зустрічав її, а згодом забрав її до себе і назвав Іссою. Він захотів допомогти дівчині, нагодував її, вдягнув і намагався навчити її розмовляти спочатку ромейською, а потім своєю рідною мовою. Але вона довго чинила опір і не хотіла нічого змінювати.

Прийшла звістка про смерть імператора Василія. Сивоокові наказали негайно їхати в Константинополь. Йому зовсім не шкода було недобудованого храму, він не хотів залишити Іссу одну на острові, тому забрав її з собою. В Константинополі його зустрів Агапіт і відразу сказав, що посилає його з Міщилом споруджувати храм у Києві. Сивоок назвав Іссу своєю жоною і поїхав з нею.

Рік 1026, Падолист, Київ

На Київ постійно нападали печеніги. З ними потрібно було боротися, але наймана варязька дружина вимагала підвищити платню за службу. Ярослав відмовив і варяги покинули його. Власна дружина розпадалась і він змушений був збирати нову. Князя ледь не вбив вепр, його врятував Ситник, якого він зробив після цього боярином і довіряв лише йому.

Ярослав дізнався, що його Шуйця прийняла хрещення, створила жіночий монастир і стала ігуменею Марією. Княгиня Ірина з сином потрапила в полон до польського князя Болеслава. І він вирішив обміняти її на дочку Болеслава Регелінду, яка була жоною Святополка.

Варяги вбили Святополка. Ярослав вважав його братовбивцею, але виявилось, що Бориса і Гліба вбили за наказом Коснятина. За це він ув'язнив новгородського посадника.

Ситник довідався, що Марія-Шуйця народила доньку. Князь відразу поїхав до неї розпитувати про дитину, але вона сказала, що це брехня.

1966 рік, Перед вакаціями, Західна Німеччина

У Німеччині справою Бориса Отави займався третій секретар посольства Валерій. Він попередив, що справа затягнеться надовго і треба запастися терпінням.

Борис знав, що йому потрібно їхати в Марбургський університет. Там викладав професор Оссендорфер — той самий єфрейтор, що колись вбив його батька. У Бориса були всі підтвердження, що дорогоцінний пергамен належав Київському інституті, тому він хотів забрати манускрипти і почати проти Оссендорфера судову справу. Щоб потрапити до Марбурга, їм потрібно було знайти державного радника по відшкодуваннях Вассеркампа.

Рік 1028, Теплінь, Київ

До князя прийшли ромейські зодчі Мішило й Сивоок. Мішило вдавав з себе грека, розмовляв грецькою, вихваляв Агапіта, але Сивоок не втримався і заговорив до князя рідною мовою. Ярослав здивувався, почав розпитувати Сивоока про його долю. А далі вони обговорювали проект майбутнього храму. Сивооку церква здавалась малою, і князь вирішив, що хоче зробити все так, як у Константинополі.

Сивоок знайшов хижину окремо від інших і жив там з Іссою. Дівчина ніяк не могла звикнути до Києва, сумувала за шумом моря і ходила замість нього до Дніпра.

Серед усіх тих ромейських умільців Сивоока розумів лише Гюргій, який запропонував йому піти з ним до князя і запропонувати свій варіант церкви. Він хотів покласти мозаїки так, щоб "дивилися люди не мертвим тупим оком, не збаранілі й бездумні, а щоб охоплювали створене оком рухливим, допитливим, щоб дошукувалися в кожному образі людської (а не тільки Божої) суті, аби вловлювали красу барв і відтінків, щоб плавали й линули в ній, мов птахи".

Вони прийшли до Ярослава з церквою, яку Сивоок зробив з воску. Князя вразила небачена краса храму і він дозволив Сивоокові збудувати її і зробив його головним будівничим, а Гюргія — помічником. Мішило захотів помститися, знайшов Ситника,

який теж давно ненавидів Сивоока. Вони викрали Іссу, яку так любив Сивоок, познущалися над нею, і дівчина заподіяла собі смерть.

1966 рік, Вакації, Західна Німеччина

Вассеркампф відтягував поїздку до Марбурга, розповідав якісь історії, переходив на інші теми. Так тривало кілька днів, коли виявилось, що Оссендорфер приїхав сам до них.

Вассеркампф заявив, що професор Оссендорфер склав оскарження проти професора Отави за участь в убивстві Адальберта Шнурре. Тепер Борис був остаточно переконаний, що саме той Оссендорфер — денщик штурмбанфюрера Шнурре, грабіжник і вбивця. Доказом цього було оскарження Оссендорфера.

Рік 1032, Київ

Будівництво храму завершено, тому потрібно була вирішувати, як оздобити церкву. Сивоок хотів розписати всі стіни, але митрополит Феопемпт був проти цього, вважав це проявом язичництва. Не хотів він, щоб оздобленням займався Сивоок, адже будівничий не дотримувався церковних канонів, у його роботі були присутні язичницькі мотиви: наука діда Родима, Звенислави, елементи з прекрасного храму в Радогості. Ярослав не слухав митрополита, адже, як і Сивоок, прагнув збудувати храм для людей, а не для попів. Адже й так ніхто не розумів князових вчинків: впустив до Києва ромеїв, захотів перетворити Київ на новий Константинополь, понавозив візантійського вбрання, книг.

Ще задумав князь найняти писців, щоб про кожен день його князювання, возвеличували князя і його добрі справи. Вибрав він писцем отрока Пантелія, якого навчав пресвітер Ларивон. Але він почав писати правду, і це не сподобалось князеві, тому він пояснив, що саме повинен писати Пантелій: про славу, подвиги і добрі справи Ярослава Мудрого.

У родині князя сталось велике горе — померла його маленька донечка. Княгиня Ірина ледь пережила важку втрату. Ситник заспокоював князя і розповів про свою доньку Величку, яка вже давно померла.

1966 рік, Літо, Київ

Невдовзі в Києві всі газети написали про наслідки поїздки Бориса. Знайшлося багато очевидців подій зими 1942 року в Києві. Людям була небайдужа доля професора Гордія Отави. Борис вперше відчув потрібність своєї професії.

І знову він згадав про Таю, зателефонував їй, вмовив зустрітись. Але коли Борис прийшов на місце зустрічі, до Таї підійшов якийсь чоловік, взяв її за руку, і вони пішли. Згодом він отримав від неї лист, в якому вона написала, що кохала його до безтями. Вона побачила в ньому ні від кого незалежного, справжнього чоловіка — це притягувало її до нього. Але Тая не змогла пробачити йому те, що окрім собору, йому більше ніхто і нічого не потрібні. Вона сказала, що собору мало для людини.

Він недочитав лист до кінця, йому все стало зрозуміло. Борисові було боляче, адже він дуже любив цю жінку, але залишити справу всього його життя і життя його батька він не міг. Борис зв'язав рукопис про Софію Київську і заніс його видавцеві.

Рік 1037, Осінній сонцеворот, Київ

У будівництво храму Сивоок вкладав всю свою душу, всі сили. Багато людей проходило подивитися на його роботу. Неймовірна краса церкви вражала кожного, і стали називати дивом.

Сивоок був зовсім виснажений роботою, але десь знову з'являлися сили. Справа дійшла до оздоблення храму мозаїками й фресками. Сивоок особисто слідкував за тим, як варили смальту і виготовляли заправу для накладки на стіну. Для нього не важливо було, як називатимуться мозаїки, в мусіях він бачив багатство барв, їх переливи, тисячні розблиски кольорової смальти. Працював він дуже швидко, викладав смальту безладно, свавільно, не дбав за пригладженість. Міщило все робив дуже повільно, ретельно, старанно. Ярослав дивувався, але Сивоок запевнив, що його мусії будуть переливатися однаково глибоко на сонці впродовж усього дня, а мозаїки Міщила блиснуть один раз на день.

Ярослав відправив Гюргія до брата Мстислава будувати собор. І залишився один Сивоок, більше нікому він так не довіряв. Він хотів якнайшвидше завершити будівництво храму, немов відчував, що відміряно йому життя на цей собор.

З усіх куточків з'їжджалися люди подивитися на київське диво. А якась дівчина ходила туди щодня і постійно дивилася в дикі очі Оранти. Вона хотіла побачитись з Сивооком, але той боявся і відував, що призведе до чогось поганого. Він намагався не дивитися на неї, але не зміг. Закохався Сивоок в новгородську красуню Ярославу, проводив з нею багато часу.

В Чернігові несподівано помер князь Мстислав і Ярослав став самовладцею всієї Русі. Він поїхав у Новгород зі своїм сином Володимиром, щоб настановити його князем Новгорода. Повернувся Ярослав вже не князем, а кесарем.

Приїхав з Чернігова і Гюргій, але Сивоокові було байдуже до того. Він хотів бути лише з Ярославою. Аж раптом прибіг Міщило і сказав, що на дівчину полює боярин Ситник. Він допоміг їй втекти, а сам загинув. Ярослава була донькою Шуйці й князя Ярослава, тому й шукав її Ситник. Коли великий князь дізнався, що їй допоміг втекти Сивоок, розгнівався і наказав Пантелію знищити пергамент, де розповідалося про Сивоока і написати, що Софію Київську заклав Ярослав Мудрий. Пантелій знайшов Гюргія, і вони поховали Сивоока під плитами собору, а пергамент взяв на зберігання до себе Гюргій.

Згодом освятили Софію, Ярослава коронували. А доньку його так і не наздогнали. Дівчина втекла, заховалася між людьми і народила сина від Сивоока.